

ADATOK KALOCSA ÉS VIDÉKE NÉPMŰVÉSZEHEZ

Paraszti népünk élete ma is, a múltban is sokrétű, folyton hullámozó valóság. Gyökérzete szerteágazó, hajtásai, megnyilvánulási formái dúsak s tarka egyvelegben tükrözik a nép egész egységét. A kutató szem feladata, hogy a folytonos áramlásban meglesse a leglényegesebb vonásokat, amelyek semmi mással nem közösek, s azokból kiolvassa egy nép, egy táj sajátos génuszát. Ezt a feladatot nálunk is az etnográfia kezdte el hosszú évtizedekkel ezelőtt, de kezdetben romantikus talajra tévedt, s a való tényeket szerette érzelmes elképzelésekbe öltöztetni. A néprajzi adatgyűjtést és reális értékelést századunk huszas évei óta sok kiváló kutatónk folytatta s ennek a munkának az eredménye, nagy arányú szintézise az a hatalmas mű, amelyet *A magyarság néprajza* címmel ismerünk.

Minden elismerést megérdemel, hogy ez a kutató munka az összes magyarlakta vidékekre kiterjedt és iparkodott a veszendőbe menő értékeket felszínre hozni és megmenteni. Csakugyan keletről jött nép vagyunk, sok onnan átöröklött jellemvonással, mély és tüzes színeket ontó fantáziával megáldva.

A néprajzi kutatás és adatgyűjtés régebben mostohán bánt Kalocsa és vidéke népművészetével, népszokásaival, azt furcsa mellőzéssel kissé idegen tájegységnek tekintette, s kevés figyelemre méltatta. Mindössze egy geográfiai dolgozat jelent meg 1882-ben e tájról a *Földrajzi Közlemények* X. kötetében, majd 1909-ben egy bővebb tanulmány a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának értesítőjében. Ezekre később még hivatkozunk. Utóbbinak írója a szakember éles szemével mutatott rá erre a vidékre, azt érintetlen területnek látta, ahol egész mesebeli tündérvilágot vélt felfedezni. Főleg a falfestés (piktorolás) és kézimunka érdekelte s ezeket számos ábrával tette írásában szemléletessé.

E sorok írója Kalocsa környékéről származik, a vidéket kora gyermekkorától jól ismeri, mégis csak a harmincas években figyelt fel élénkebben a kalocsai népművészetre. Tán nem lesz érdektelen ennek a történetét elmondanom.

1930. őszén egy bágyadt szeptemberi délután elvetődtem a Szakmárhoz tartozó Résztelek-szállási Gábor Lajos festőművész kalocsai műtermébe. Pompás tájképeinek, paraszti típusokat ábrázoló festményeinek megtekintése után néhány apró, színes himzésű kézimunkát vett elő, amelyeket Kalocsa vidéki pusztai parasztasszonyok hoztak be megmutatni. A kézimunkákon látható minták eredetisége, a vonalvezetésben mutatkozó meglepő rajzkészség, a formák gazdagsága, az erős, szinte vadul tobzó színek harmonikus alkalmazása új meglátás lett számomra, s úgy hatott rám, mint valami hirtelen jött kinyilatkoztatás. Új fény, új világosság lángolt fel lelkemben, s attól a perctől kezdve lelkes híve lettem a Kalocsa vidéki népművészetnek.

Tudnunk kell, hogy Kalocsa és vidéke népművészeti szempontból magát Kalocsát s a belőle kirajzolt falvakat, Szakmárt, Öregcsertőt, Homokmégyet, Drágszélt és a hozzájuk tartozó szálláscsoportokat foglalja magába. Bizonyos vonatkozásban ideszámítható még Géderlak, Dunaszentbenedek, Uszód és Foktó, bár a nép jellege és művészete ez utóbbi falvakban eltérő vonásokat mutat. Kalocsa lakossága hiteles levéltári adatok szerint túlnyomó többségben magyar eredetű. Számos család átélte a török hódoltság korát, pl. a Kákonyi, Jenei, Csupor, Kapitány családok, akiknek nevei már a középkori oklevelekben is előfordulnak. Majd 1720-

körül Csáky Imre bíboros érsek telepített ide mintegy 85 családot, amelyek közül 82 magyar eredetű. A dunamenti községek lakossága szintén magyar eredetű. Foktő, Uszód, Dunaszentbenedek népe azonos jellegű és azonos tájszólást beszél, erősen ő-ző kiejtéssel. A török időket átvészelte. Géderlak lakossága más jellegű és más tájszólást beszél. Az 1760 utáni években készült s az érseki levéltárban őrzött összeírások (conscriptio) mutatják a lakosság eredeti neveit s igazolják azok magyarságát. Később természetesen idegen nevű családok is beszüremkedtek a dunamenti községekbe, de nem nagy számban.

A fafaragás

Az itteni népművészet legősibb ága a fafaragás. A fafaragás nyomait először gazdasági eszközökön, szerszámokon, hangszereken (citera, tambura) és egyéb használati eszközökön tudtuk megállapítani. A régebbi parasztházak szobáiban láthattuk a tulipános ládát, székeket, asztalokat, padkákat, sarokpadokat, fogasokat, amelyek a faragás sokféle motívumát őrizték meg. Fafaragásokat láthattunk régebben a kútágásokon, mestergerendákon, kapubálványokon s a parasztházak tornácát tartó szarkalábakon (fölfelé nyúló háromágú faoszlop), sőt a házak homlokzatát alkotó deszkázat (oromfal) is a faragás és díszítés különböző elemeit mutatta. A faragott és díszített holmik közé tartoztak a pásztoroknál a botok, ostornyelek, fokosnyelek, a földműves lakoságnál a mosófák, mángorlók, temetői kereszték, fejfák és különféle szerszámok tartására szolgáló díszített tokok.

Ezeket gyűjtöttük egy évtizeden át és a gyűjtött tárgyakat a látogatóknak a népművészeti házban, valamint a kis, városi múzeumban kiállítottuk. Mindkettő a földműves ifjúság közreműködésével létesült a harmincas években Gábor Lajos útmutatása szerint. Ezenkívül felkutattuk a környéken a barkácsoló, ügyesen faragcsáló embereket, s rávettük őket arra, hogy a hosszú téli esteken, mikor alig akad gazdasági munka, a régi hagyományok nyomain haladva apró használati, vagy dísz tárgyakat faragjanak.

Virágtartó edények, ostornyelek, gyermekjátékok, székek, asztalok, tükörkeretek, kapubálványok, botok, fokosnyelek készültek a paraszti élet egyes jeleneteit ábrázoló apró szobrokkal egyetemben, amelyek igen változatos díszítéseket mutattak s a faragás finomságát és eredetiségét tekintve, a népművészetnek igazán kiváló alkotásai. Ezek értékesítését a népművészeti ház végezte a faragók javára.

A Kalocsa vidéki nép fafaragásáról *Simonyi Jenő* geográfus pályanyertes dolgozatában, melyet 1882-ben tett közzé a *Földrajzi Közlemények* X. kötetében, a következőket írta: „A magyar helységekben sok a deszkakerítés is, Ahol ez van, ott a nagykapu két sarkát két erős kapubálvány tartja. E kapubálványokon, különösen elejükön, cifra, erősen domborított faragások vannak, amelyek néha igazán csinosak. Azonban mint-hogy a faragás sok gondot és időt kíván, az újabb házaknál nem igen vesződnék vele, legföljebb csak jelzik a faragást.” Majd alább így folytatja: „De nemcsak festéssel, hanem faragással is díszítik a házat, ahol csak lehet. Főntebb már említve volt, hogy a kapufélfákat sok helységben igen csinos faragásokkal szépítik, a konyhaajtóra csinos lécezetet faragnak, az eresztartó oszlopokat és a sírok mellé állított ducokat (fejfákat) is kifaragják cifrára. Szembetűnően nyilatkozik a csinosításra való hajlandóság a padlásnak azon oldalfalán, mely a ház homlokán van.”

A faragásban kedvelt motívumaik a különféle kerti és mezei virágok,

mint a rózsza, rózsabimbó, tulipán, ibolya, pipacs, árvácska, szekfű s ezeknek levelei, valamint a finoman hajtó növényi indák. Igen kedvelt díszítő elem még a faragásnál a szív, valamint a kelő Nap korongja, a korongból kitörő sugarakkal. Ez utóbbit az utcai ajtók és kiskapuk felső felén, nemkülönben a régi típusú nádasházak homlokdeszkázatának tető alatti háromszögében igen szívesen alkalmazták s deszkából és lécekből mutatós formákban képezték ki. Egy-két ilyen díszítést régi nádas házakon ma is láthatunk még Kalocsa környékén.

A kelő Napot, mint díszítő elemet tán azért kedvelik, a háztető elején lévő deszkázatnak felső háromszögében, mert a Kalocsa vidéki paraszt, ha pitymallatkor kiballag vagy kocsin kihajt a falu határába, a rónaság peremén a kelő Napot pillantja meg először, amint vörös korongjával a szürkéségből felbukkan s éltető sugarait a mennybolt alján szertelöveli. Mások szerint a Nap mint díszítő elem ősi keleti motívum, amelynek alkalmazását különféleképpen magyarázzák.

Hadd nevezek meg néhány kiváló faragót Kalocsáról és vidékéről. Az első közöttük *Szabadi* András, igazi östehetség, aki remek apró szobrokat is faragott a népművészeti ház műhelyében. Jeles díszítő faragók: *Török* Lajos, *Gábor* Ferenc, *Pécsi* János, *Egyed* Menyhért, *Jakab* László, *Szigeti* Gergely, *Monostori Tóth* József, *Szabadi* Károly, *Kákonyi* Ignác, *Csik* József.

A múlt század volt a fafaragás virágkora, főleg a dunamenti falvakban, ahol az erdők közelsége bőven szolgáltatott alkalmas faanyagot. Láttam falusi szobákban mestergerendákat „Anno Domini 1816.” stb. felírással, vésővel szépen kicifrázva. De ez a művészet is hanyatlásnak indult az első világháború után, amikor a régi nádtetős házak helyett palaszerű és cseréptetős házak kezdtek épülni, téglafalú s a régi faragott-festett bútorok is kimentek divatból. A faragás egyes ágai az építkezés és gazdálkodás változásával valóban megszűnnek, úgy hiszem azonban, ma is volna lehetőség arra, hogy ügyeskezdő faragók a szép faragott holmit értékesítsék. Örök egy pálcikákból összerótt keresztet és egy fokosnyelet, mind a kettő remekművű faragás.

Egyelőre a legfőbb teendőnek tartanám, hogy a még meglevő faragott tárgyak előkerüljenek a lomok közül, s mint muzeális tárgyak kerüljenek megőrzésre. Jó szolgálatot tehetnek e téren a falvak népnevelői, amint ez Dunapatajon történt, ahol az egyik fiatal pedagógus *Pastyik* István egész kis múzeumot állított össze.

A festés vagy pingálás

A festés, pingálás, vagy piktorolás, ahogy itt szokták mondani, időrendben is a második ága a kalocsai, illetve Kalocsa vidéki népművészetnek. Téves azonban az a nézet, hogy a pingálás itt alig több 60—70 esztendősnél. Erre az állításra nemcsak maguk az idős pingáló asszonyok cáfolnak rá, hanem a már említett *Simonyi Jenő* geográfus is. A festésről *Simonyi* ezeket írja:

„Hiányos volna a kalocsai házakról való fogalmunk, ha egyik legfőbb ékességéről, a festésről megfeledkeznénk. A szoba oldalai mindig hófehérek, a mestergerenda és a padlás sárgára vagy világos vörösre vagy kékre van festve. A mestergerenda más színű, mint a padlás. A szoba falain felül egy tarkára festett szalag fut körül. E tarka szalag mindig többszínű csíkokkal van szegélyezve. Legáltalánosabb, hogy a széles szalag alapszíne kék, az alatta lévő keskeny szalagé vörös, melyen alul zöld, kék vagy csak kék csík van. Az alapszínekre tarka-barka virágok vannak

festve. A rózsá és a tulipán sohasem hiányzik, a többi virág különböző a gazdasszony ízlése szerint és változik a divattal, mert a virágoknak is van ám divatjuk. Alul a fehér oldalfalak elején egy tenyérnyi fekete csík fut körül, mely az agyagpadlót szegélyezi. A konyhában a két padka és fal alja kb. egy méternyi magassáig tiszta fehér. A konyha hátsó része, a padkától felfelé, hol a füst felszáll, koromfeketére van festve, de a konyhaajtóval szemközt levő fal vállmagassáig tiszta fehér. E fehér tér fölött van egy széles szalag, mely hasonlít a leírthoz. A szalag fölött a fal valami halvány színnel, okkerrel vagy világos barnával van festve, néha más színnel pettyezett. A konyha oldalfalai a fehér résztől föfelé vagy egészen kékek, vagy vannak más színű vízszintesen körülfutó szalagok is. Ez a színes alap tele van festve tulipánokkal és egyéb virágokkal. Rendesen alatt egy virágcserep van festve és ebben van a töve a mindenféle elágazó virágnak. Egyebet is festenek virágon kívül. A ház külsejét is festik. Az eresz alatt rendszeren van néhány arasznyi festett szalag. A ház homlokán is a falnak az alját fél méter magasan befestik kékre, barnára vagy más sötét színre. A fal felső szélén is mindig van egy keskeny virágos szalag. Az ablak közét is rendszeren festik. A festéket a boltban vásárolják. Az ügyes kezű asszony maga festi be házát. Aki nem ért a festéshez, az mással festeti napszámért és ételért. Eltart egy hétig, míg szabadkézzel kifestik az első szobát és konyhát. Eszközük ügyetlen kis ecset, ők kis meszelőnek hívják, melyhez a szórt a házőrző farkából tépik ki. A festés néhány évig marad szép. Uszódon is csinosan festenek, de már nem oly díszesen, mint Kalocsán és pusztáin. Foktón csak a konyhát festik, a szobában csak a padlást, azt is csak egyszínűre. Benedeken és Lakon (Géderlak) is csak a konyhát festik.”

Simonyi Jenő tehát már 80 évvel ezelőtt, mint elterjedt és virágzó népművészetet ismerteti a pingálást. A Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának értesítője pedig 1909-ben *Novák József* Lajos tollából közölt egy cikket, amelyben a szerző különösen Homokmégy falu népművészetét ismerteti. Kiemeli a szerző, hogy a magyar népművészetben a dekoratív falfestés ilyen hatalmas méretekben csak a legkritikábban szerepel. Megemlíti, hogy ez a vidék nagyszerű lehetett pingálás tekintetében. A nyomokat még itt-ott fellelhetni szerinte a szomszédos falvakban is, mint Géderlak, Szentbenedek, Uszód, Foktó és Bátya községekben, amelyek már a haldokló fényről tanúskodnak, alig-alig felcsillámló népművészeti emlékeikkel. Szerinte Homokmégy község az, amely a már letűnt hatalmas és mindenben sajátos népművészetet a maga páratlan és teljes pompájú díszében elébünk állítja. Homokmégyről ezeket írja:

„A legszembeütőbb első pillanatra a házak *cifritós* homlokzata. Minden házon van egy széles friz az ablakok fölött és közvetlenül a padlás alatt kívül, amely a legeredetibb és színben pazarul népies ornamensek változatos sorozatából áll. Sajnos, már itt is sok van patronirozással készítve. Nagy számban találni azonban még a kézi festésű *cifritós* házakat, miket leányok és menyecskék festegetnek bámulatos ügyességgel és csak úgy fejből — így mesélték nekem — *piktorolnak*. A legügyesebbekkel, kiket nagyon sok helyre hívnak piktorolni, meg is ismerkedhettem. Ezek névszerint: *Mátos Boris*, *Szele Treszka* meg *Dongó Julis*. Utóbbit éppen munkáldoklás közben sikerült látnom, amikor a volt bíróné házát pingálgatta, a pemzlivel, mert a piktorolás már itt-ott megkopott. Nem győztem bámulni azt a kifejtett rutint, azt a nagyarányú motívumkészletet, mellyel ez a leány rendelkezett. Csak úgy írta egymásután a szebbnél-szebb ornamenseket, amiket sehol, semmiféle mintalapon eddig legnagyobb részt nem láthattunk. Soha két formát nem használnak, ha elő-

fordul is ez olykor-olykor, színben okvetlenül más lesz az, mint az előbbi, sőt egy-két levéllel több vagy kevesebb lesz rajta, aszerint, amint a dekorálandó hely kívánja vagy engedi. A homokmégyi népnek épp oly nagyszerű rutinja van, épp oly csodásan ősi és originális motívumai vannak, mint a régi görög fazekasoknak. De a homokmégyi nép művészete nemcsak az ornamentikában merül ki. Számatlan esetben ábrázolnak madarakat is, sőt figurális dolgokat is, miket nagyszerű stílzálás, erősen egyéni felfogás és az a naiv bájoság jellemez, mely olyan szimpatikussá teszi a néplélek bármilyen téren való megnyilatkozását.”

Legáltalánosabb motívumuk a rózsza. Ezt mindenféleképp variálják és találóbnnál-találóbó névvel illetik. Ilyenek: a rúzsabimbó, leveles rúzsza, csillagos rúzsza, szives rúzsza, ágas rúzsza, koronás rúzsza, pöttyös rúzsza, püles rúzsza (a püle lepkét jelent), aszerint, hogy a rózsza kiképzésénél milyen motívumokat alkalmaznak. Használatos és eredeti díszítési elemeik továbbá a liliomok, nefelejts, cseresznyeszem, cseresznyeág, akácvirág, szarkaláb, lenvirág, csörgetővirág, szilvaszem, tulipán és pünkösdi rózsza. Motívumaik száma és variációja sok ezerre rug és nagyon is egyéni alakokban jelentkezik.

A festéssel, mint díszítő művészettel találkozunk még a régebbi bútorokon, aminők az első szobákban az asztal körül levő sarokpadok, továbbá tulipános ládák, székek, padkák és tálasok. Ezeknél a festést vagy a síma felületre, vagy a tárgyakon faragással kiformált mélyített mintákra alkalmazták. A díszítő művészetnek ez a nagyszerű ága is kezdett már veszendőbe menni, amikor a mentő munkálatokat a kalocsai földműves ifjak bevonásával 1930-ban megindítottuk. Sikerült Kalocsán és környékén Gábor Lajos segítségével a még élő pingáló asszonyokat felkutatnunk és újból munkára serkenteni. Arra buzdítottuk őket, hogy az esetet vegyék újra kézbe, hagyják el a mustrákon látott mintákat s folytassák a festésnek azt a módját, amelyet fiatal leánykorukban gyakoroltak, vagy valaha öreganyjuktól láttak. Közreműködésünk folytán az ügyeskező piktorasszonyok megbízatásokat kaptak Kalocsán, Budapesten és az ország számos más helyén, ahol előszobákat, falrészeket, csárdákat, vendéglői éttermeket festettek ki a Kalocsa vidéki piktura pompázatos színeivel. Ezenfelül saját lakásaikban is újra kezdték a festést gyakorolni. Művészek és iparművészek bámulva álltak meg a pingáló asszonyok ügyessége, tökéletes rajzkészsége és a színek összeválogatásában mutatkozó nagyszerű harmóniaérzeke előtt, amint minden nélkül tisztán fantázia után csak úgy fejből a legszebb, legszinpompásabb virágokkal festették tele a szobák, helyiségek falait. Így sikerült a figyelmet a Kalocsa vidéki piktorolásra felhívni s annak magas népművészeti értékét a művészi körökkel is elismertetni. 1937-ben a párisi kiállítás magyar pavilonjának tervezője is lent járt Kalocsán és Homokmégyen és az itteni piktorolást olyan kiválónak találta, hogy a magyar pavilon egyik szobájának falait kalocsai asszonyokkal festette ki.

Leghíresebb pingáló asszony a közelmúltban: *Peák Pöre* (Erzsébet), ez a lélektani csoda, aki fiatalabb korában hímes virágokat varrt vászonra s csak 48 éves korában kezdett festeni, de olyan tökéletesen, hogy motívumainak sokféleségét és eredetiségét, továbbá pazar színezését és kompozícióját mindenki megbámulta. Ő maga ezt akként meséli el, hogy, mint kiváló kézimunkázót Gábor Lajos a festésre is bízta. Nem bízott azonban magában, és nem mert ecsetet venni a kezébe, míg egyszer álmában a festéssel vesződött és ujjával mintákat frogatott. Másnap az álom hatása alatt próbát tett s egyszerre úgy kezdett festeni papírlapra, hogy akik mintáit meglátták, bámulatba estek. Kiváló pingáló asszonyok, leányok

még: *Vacsorás Boris, Szigeti Julis, Bálint Julis, Peák Boris, Török Gizella, Kővágó Mária, Monostori Tóth Margit, Pucok Julis, Török Mária, Cselik Rozália, Vékony Örzse*, akiknek kezemunkáját a kalocsai és környékbeli házakon csodálhatjuk.

A piktura alkalmazást talál még az itt divatos agyagiparban, amikor a fazekas, vagy itteni elnevezés szerint gölöncsér a koronggal kimunkált agyagedényt kalocsai stílusú virágokkal és egyéb mintákkal díszíti és aztán az edényt kiégeti. Ilyen jó nevű gölöncsér volt *Deák Lajos*, aki régi kalocsai fazekes családból származik és szépformájú agyagedényeket készített. Kiválóan fest ma is, már kiégetett mázas cserépedényekre remek mintákat a szakmári *Kovács-Panna*, ki mint íróasszony is elsőrendű, s régi paraszti hagyományok őrzője a kiíró művészetben. A kalocsai fazekas és korszos ipar egyébként több százados múltra tekint vissza. Már 1549-ből vannak adataink, hogy kalocsai fazekasok edényeket vittek a foktői révén át dunántúlra s török pénzben 3—5 akcese vám és révilletéket fizettek az átkeléskor.

A kézimunka

A Kalocsa vidéki népművészet harmadik ága a kézimunka. A parasztházakban fellelhető régi fényképeken s a városi múzeumban látható kézimunkák azt mutatják, hogy eleinte a hurkolást (ők singölésnek mondták) alkalmazták vánkoshéjjakon, ingujjakon, kötényeken, terítőkön, szoknyaszéleken, és pedig olyképpen, hogy a mintákat ezekre a darabokra ügyes kezű asszonyok ráírták s a himző asszonyok fehér vagy színes fonállal kivarrták. Itt az egyes motívumok elnevezése épp oly karakterisztikus és zamatos, mint a festetteké, sőt sok motívumot megtalálunk amazokból a singölésben is, de csak mint bizonyítékát annak, hogy a Kalocsa vidéki nép mindig mesés izléssel alkalmazkodik ahhoz az anyaghoz és technikához, amellyel éppen dolgozik. Kerek rúzsás, hosszú rúzsás, szíves, szilvماغos, koszorus, szőlőfejes, szederindás, bekötött likas, ötvenlikas, stb. mintákat írnak vászonra és azokat kivarrják. Minél módosabb a leány, annál gazdagabb és drágább minták szerepelnek kelengyéjében. A singölésen kívül a himzést is igen régen alkalmazták és pedig kétféle módon. Régebben az író asszonyok által a vászonra írt mintákat különféle színű pamut vagy cérna felhasználásával száröltéssel kivarrták s így a minta belseje üresen maradt. A művészi ihlet azonban rávezette őket arra, hogy az írt virágszirom sokkal szebb kitöltve, mint üresen, s megkezdték az ún. töltött varrást. A lelkükben ébredező tehetség azután gyorsan kibontotta szárnyait s művészetük az utóbbi évtizedek alatt alig követhető gyorsasággal lendült fel a tökéletesség mai fokára.

A kiíró és himző művészet is kezdett veszendőbe menni, mikor Gábor Lajos szakértő munkatársaival kezébe vette az ügyet, s nagy anyagi áldozattal mentésére sietett a veszni induló népművészetnek s leseperte arról a rárakódott idegen dudvát. Az ügyes író asszonyok rajzfüzeteket kaptak, hogy azokba írják bele, a régi nyomokon indulva, szép és eredeti mintákat. Ezek a minták aztán megjelentek a kötényeken, pruszlikokon, ingvállakon, kézelőkön, ingeken és ezek szépségét látva a leányok és leányok újra visszatértek a himzett kézimunkák csináltatásához.

Himzéseikben rengeteg virág szerepel stilizált formában, ezek közül az ismertebbek az ő elnevezéseik szerint a következők: kék konkó, csilagvirág, bodzavirág, piripara, sarkantyucska, búzavirág, ibolya, útiszekfű, bógánckóró, tányérrúzsza (napraforgó), lenvirág, georgina, orgona, kenyérbéltű virág, mályva, nefelejts, szarkaláb, bazsarúzsza, kákavirág, vízi-

tündér (tavirózsa), iglicevirág, búzakaralász, folyókavirág, stb. Ezeknek a virágoknak színét a következőképpen határozzák meg: tulipiros, csertői piros, libazöld, kislibazöld, kislibasárga, testszínű, hupikék, vadgalambszín, pörköltbarna, lángszín, répapiros, paprikaszín, orgonakék, szegénypiros, menyasszonypiros, égszínkék, írgysárga stb.

Népünk himzői általában a tüzes, ragyogó színeket kedvelik, amiket kizárólag vászonra vagy gyolcsra hímeznek. Motívumaikat rendkívül bájos jobbra-balra hajlás jellemzi, ami kiskosárkából vagy nemzeti színű szalagcsokorból indul ki. A díszítő elemek ismétlését nem kedvelik, minták éppen ezért rendkívül könnyedek s színeik a rétek és kiskertek üde bájával hatnak. Hogy a színek sokfélesége ellenére sincs művészetükben diszharmonia, ez azért van, mert a színek összeválogatásában tanító mesterük a természet, a rétek és mezők virágainak színpompája.

A kalocsai kézimunka úgy készül, hogy az író asszonyok fehér gyolcsra vagy vászonra írják ornamenseiket. Ez a szó, hogy „írlák”, igen találóan fejezi ki azt a rajzkészséget, amellyel a földműves író asszonyok rendelkeznek. Bármily nagy is a díszítendő felület, az anyag többszöri összehajtásából keletkezett vonalak elegendő segédeszközök a kiíráshoz. Ceruzával még egy-két irányjelző vonalat húznak, aztán tintába mártott üvegtollal megkezdik a kiírást. Nem csinálnak előre tervet, és mégis oly csodálatosan írnak tele egy-egy felületet; különböző, de harmonikus mintákkal, hogy azok kompozíciója tökéletes. Bámulatos a rajzkészségük.

A himzést ágyneműn, asztalterítőkön, kendőkön, függönyökön, lepedőkön, saját ruhájukon, kötényen, pruszlikon, ingvállon, ingen, réklin alkalmazzák s így jön létre a gyönyörű szép kalocsai népviselet, amely Kalocsán s a belőle kirajzott községekben: Szakmáron, Homokmégyen, Öregcsertőn, Drágszállás s a hozzájuk tartozó szállás csoportokon, valamint bizonyos eltérésekkel Géderlak községben is fellelhető. Itt megjegyzem, hogy ezek a himzett ruhák nem mindig a legünnepelesebb alkalmakkor vannak használatban. Vasárnap délutánokon, táncmultságokon, piacokon, vásárokon, főleg tavasztól őszig szeretik azokat viselni. A Kalocsa vidéki népművészet szépségére jellemző, hogy a harmincas években egy író „a fény népművészetének” nevezte azt. Csakugyan napsütésben, vagy esti világításban színpadon a fehér alapra himzett minták a maguk ezernyi virágával s a színes szoknyák rendkívüli módon érvényesülnek, annyira, hogy sokan a Kalocsa vidéki népviseletet tartják, az ország legszebb népviseletének. A dunamenti községek népviselete Géderlak kivételével nem oly színpompás, mint a kalocsai.

Itt felsorolom néhány kiváló íróasszony és leány nevét: *Király Ilus*, Kalocsa város legrégibb és legkiválóbb íróasszonya, akinek művészi mintái a városban és a környéken messze elterjedtek; *Pirisi Julis*, *Vörös Maris*, *Zsubori Veronka*, *Kovács Anna*, *Cselik Rózsa*, *Iván Julis*, *Csanádi Mária*, *Tapolcsányi Margit*, *Árvai Tera*. A himző asszonyok és leányok nevét igazán bajos lenne kimerítően felsorolni, mert a hurkolást és himzést minden valamirevaló falusi asszony és leány érti. Kétségkívül a legkiválóbb volt közöttük a szakmári *Szabadi Boris*, ez a nyomorék leánya, akinek művészete messze kiemelkedik a többieké fölött. Főleg a fehér tűcsipkében remekelt s a mintákat bámulatos tökéletességgel, leheletszerű finomsággal tudta a vásznon kihozni. A testi fogyatkozásért ezzel a magas művészi képességgel kárpótolta őt a Gondviselés.

Nem kétséges, hogy a himzés technikáját, fogásait falusi népünk a múlt és előző században a felsőbb osztályoktól vette át, sőt a paraszti ruhák egyes darabjait is, de azokat saját izléséhez, felfogásához, pompasze-

retetéhez idomította mesés könnyedséggel. A ruhák németes nevei is igazolják ezt, pl. pruszlik (Brustkleid), vizikli (Visitkleid), vasalt nyakfodor (krézli), mellény (lajbi), selyem vagy bársony öltike (Unterzug). Az ilyen átvételt egy német etnográfus „alacsonyabb rétegbe jutott kultúrkincs” kifejezéssel rögzítette, mint műszóval.

Még 1936—38-ban jelent meg a *Kalocsavidéki népművészet és népszokások* című munka, Gábor Lajos tollából, ugyancsak az ő szerkesztésében indult meg 1939-ben a *Magyar Népművészet* című havi folyóirat, amely hat évfolyamot ért meg. Ezek kitűnő források ahhoz, hogy a még fellelhető tárgyak rendszerezésével egy hívatott etnográfus Kalocsa vidékének népművészetét és népszokásait monográfiában tudományos készültséggel feldolgozza.

A háborús évek a népművészet fejlődését kétségkívül megakasztották, sőt a gyűjteményekben is károkat okoztak, a két évtizedes munka azonban nem veszett kárba. 1952-ben megalakult a *Kalocsai Háziipari Szövetkezet*, melynek alapját részben tagdíjak, részben a 30.000 forintos állami támogatás vetették meg. Tagjainak száma ma a városból és környékéről 800—900-ra rug, akik számára csaknem állandó munkát tud biztosítani. Dolgozói közül többen kiváló munkájuk jutalmául a „népművészet mestere” címet kapták, 600 forint havi díjjal, varrók 300—1000 forintot is keresnek havonta.

Legkiválóbb tervezője ma a háziipari szövetkezetnek *Király Ilus* író-asszony, kinek motívumkészlete és kompozíciója bámulatos. Jeles tanítványai: *Zsubori Veronika* és *Pirisi Julis*. Kitűnő íróasszonyok még: *Kővágó Mária* és *Szabó Ilona*. A falfestésben említést érdemel *Kővágó Mária* és *Török Gizella*. Előbbi a múlt évben Moszkvában keltett bámulatot remek festésével, utóbbi Itáliában szerepelt s a műértő olaszok is megbámulták pingálásait. Megjegyzem, hogy az itteni szokás szerint emlitem leány néven őket, bár legtöbbjük férjes asszony, vagy özvegy.

A kalocsai kézimunka a háziipari szövetkezet, illetve az országos háziipari központ útján bevonult a világpiacra is és jelentős keresetet nyújt tagjainak. A brüsszeli kiállításon sok 10.000 darab kézimunka kelt el. Jelentős a szállítás Franciaországba is. Van ott egy kereskedő, aki minden vevőjének egy kis kalocsai kézimunkát ad ajándékba. Szállítások történtek már Amerikába, Afrikába, sőt Mongóliába is. Az ötvenes években színes film is készült a kalocsai népviseletről „Virágos Kalocsa” címmel, amely az ország filmszínházaiban nagy tetszést aratott.

Hosszas fáradozás hozta meg így évek múltán áldásos gyümölcsét népművészeink és hazánk javára.

*

Katolikus hitünk szerint minden szépnak elgondolója, őstípusa maga a Teremtő. Az ő gondolataival van teleszörva a nagy mindenség. Az ő szépsége nyilatkozik meg a bársonyos virágszirmokban, melyeknek sok millió alak- és színváltozatát pazar kézzel szórja évente a téli álomból ujjongva ébredő kikelet. Az ő teremtő erejének egy szikrája dolgozik azokban az ihletett emberekben is, akik a szépet nemcsak nézik, hanem meg is látják, át is élik s pikturában, faragásban, kézimunkában szemléletesen elénk varázsolják. A hívő ember amikor elmereng a vonalak és színek harmóniáján, amelyek művészi kompozícióval egybefogva egy gondolatot, érzést, eseményt, tárgyat, sejtelmet rögzítenek meg az elmúlás tovatűnő tengeréből, akkor visszakövetkeztet magára az isteni lényegre, amely ősforrása összes szépségeinknek.